

Nagy Ferenc

A svájci büntetés-végrehajtásról és a fejlődési perspektívákról

Andrea Baechtold: Strafvollzug c. könyvéről¹

A mintegy 320 oldal terjedelmű tankönyv három fő részből áll: a bevezető részt a büntetéseket, az intézkedéseket és a végrehajtásukat tárgyaló második rész követi, majd a fejlődési perspektívákról szóló harmadik rész zárja.

A korábbi több egyetemi jegyzet készítését követően a szerzőnek, *Andrea Baechtoldnak*, a berni egyetem professzorának, 2005-ben jelent meg első ízben büntetés-végrehajtási tankönyve, amelyet 2008-ban egy francia nyelvű aktualizált verzió kiadása követett. A 2009. évi jelen kötet a német nyelvű kiadás második, alapjaiban átdolgozott változata. Az átdolgozás figyelembe vette az időközben bekövetkezett változásokat a szövetségi jogban, a konkordátumok tekintetében és a kantonális jogban egyaránt.

Előjáróban néhány bevezető információ közlése szükséges a svájci büntetőjogról és büntetés-végrehajtási jogról.

A svájci Btk. egész általános részének 2002 decemberi átfogó revíziója 2007 januárjától lépett hatályba, amely megváltoztatta a svájci szankciórendszert és így annak végrehajtását is. A svájci szövetségi alkotmány rendelkezése értelmében a büntetés-végrehajtás elvileg a kantonok kompetenciája. A büntetés-végrehajtás alapvető rendelkezéseit azonban mégis a Btk.-ban találhatjuk meg, vagyis a Btk. több rendelkezése a büntetés-végrehajtás keretfeltételeit szabályozza, amelyek a kantonok törvényhozási kompetenciáját behatárolják. Emellett a büntetés-végrehajtásra vonatkozóan további szövetségi szabályozások találhatók a Btk.-hoz kapcsolódó rendeletben, valamint speciális törvényekben is.

A svájci szövetségi alkotmány 123. cikkében az olvasható, hogy az előírt kantonális kompetencia a kantonokat a büntetés-végrehajtásra vonatkozó szükséges szabályozások meghozatalára kötelezi, „amennyiben a törvény másként nem rendelkezik”. A kantonok a büntetés-végrehajtással kapcsolatos feladataik teljesítése érdekében konkordátumban, azaz a kantonok viszonyát, együttműködését szabályozó szerződésben egyesülnek. Ezen szerződés-

---

¹ *Baechtold, Andrea: Strafvollzug. Straf- und Massnahmenvollzug an Erwachsenen in der Schweiz. 2. Aufl. Stämpfli Verlag, Bern, 2009. 326 p.*

sekben koordinálják egyrészt a végrehajtási intézetek létesítését és működését, másrészt a büntetés-végrehajtási konkordátumok irányelveket és ajánlásokat bocsátanak ki, amelyekkel jogi és gyakorlati egységesítésre törekednek az abban résztvevő kantonok között. A konkordátum-irányvonalak mellett kantonális bv. törvények és rendeletek is léteznek.

A büntetés-végrehajtás területén a döntéseket elsődlegesen nem a bírói fórum hozza, hanem a végrehajtási igazgatási hatóságok. Így ezen hatóságok döntenek például a végrehajtási intézetbe történő beutalásról, a szabadságról vagy a végrehajtás felfüggesztéséről, valamint a feltételes szabadon bocsátásról. Döntéseik ellen tipikusan a kantonális kormányzatnál lehet panasszal élni, amelyről egy másik kantonális igazgatási hatóság dönt. A szövetségi bírósághoz csak olyan panasszal lehet fordulni, amelyben szövetségi törvény megsértéséről van szó.

Baechtold professzor igen jó és szemléletes áttekintést ad mind a svájci szankciórendszerről, mind annak végrehajtási kérdéseiről. A svájci büntetőjog három büntetési formát ismer: a pénzbüntetést, a közérdekű munkát és a szabadságvesztés-büntetést. Ez utóbbi tekintetében a korábbi időszakhoz képest újdonság, hogy egységes szabadságvesztés-büntetés rendszert vezetett be a revideált svájci Btk. a korábbi differenciált büntetési formák helyett. A szabadságvesztés tartama legalább 6 hónap, a maximum 20 év. 6 hónap alatti tartamban is elrendelhető azonban a végrehajtandó szabadságvesztés, amennyiben további bűncselekmény elkövetésétől történő visszatartás miatt ez szükségesnek tűnik, vagy ha várható, hogy a pénzbüntetés, illetve a közérdekű munka nem hajtható végre. Ahol a törvény kifejezetten meghatározza, a szabadságvesztés életfogytig tart. Az életfogytiglanival összefüggésben megjegyezhető – több írástól, pl. a Börtönügyi Szemle ez évi 2. számának cikkétől (lásd 75. old. 41. lj.²) eltérően –, hogy lehetséges az e büntetésből történő feltételes szabadon bocsátás, amely legkorábban 15 év, kivételesen már 10 év után lehetséges. A szabadságvesztés mellett a revideált svájci Btk. Újdonsága, hogy a pénzbüntetés és a közérdekű munka feltételes, azaz felfüggesztett formában is elrendelhető. További újdonság a részben felfüggesztett büntetés bevezetése.

---

² Ugyanezen a helyen a szerző további téves megállapításokat is tesz, így kiemelném, hogy a svájci mellett sem az osztrák Btk., sem a nemzetközi büntető törvényeszk statútuma nem ismeri a tényleges életfogytiglant.

Baechtold professzor a végrehajtási formák tipológiájának kiváló áttekintését adja, amelynek váza a következő:

A szabadságelvonás köre	A szabadságelvonás kezdetén alkalmazható	A későbbi végrehajtáskor alkalmazható
Szabadságelvonás	Normál végrehajtás „Egyes őrizet”	Normál végrehajtás „Egyes őrizet”
Szabadságelvonás és korlátozás	Félfogság Napi végrehajtás	Munkaexternátus
Szabadsághatároló végrehajtás	Elektromos házi őrizet	Lakó- és munkaexternátus Elektromos házi őrizet

A normál végrehajtás a szabadságelvonás klasszikus formájának felel meg, vagyis az elítélt a munkaidejét, pihenőidejét és a szabadidejét rendszerint a végrehajtási intézetben tölti.

Az „egyes őrizeti” forma azt jelenti, hogy az elítélt más fogvatartottaktól elválasztva tölti büntetését. Ennek következtében az elítélt a munkaidejét, szabad- és pihenőidejét egyszemélyes zárkában tölti, kivéve az előírt egy óras napi sétát.

A félfogság elnevezésű végrehajtási formában a munkavégzést és a képzést az elítélt a végrehajtási intézeten kívül folytatja, a pihenő- és szabadidejét az intézetben tölti. A munkaexternátustól eltérően a félfogság nem feltételezi, hogy először a szabadságvesztés egy részét normál végrehajtásban kell letölteni. A félfogságot tehát az egész büntetési tartamra rendelik el akkor, ha szökésnek vagy további bűncselekmények elkövetésének nem áll fenn a veszélye. Ugyancsak ezt a végrehajtási formát rendelik el azon szabadságvesztésre, amelyből az előzetes letartóztatás beszámítása után kevesebb mint 6 hónapi tartamot kell az elítéltnak letölteni.

Napi végrehajtás esetén a büntetést több végrehajtási szakaszra tagolják, amelyek az elítélt pihenő- vagy ünnepnapjaira esnek. Ez kizárólag legfeljebb 4 heti szabadságvesztésre megengedett. A napi végrehajtás ugyanazon célt követi, mint a félfogság (a munka világából való kiesés elkerülését). Ezen végrehajtási forma gyakorlati alkalmazása nagyon szerény, évente egész Svájcban kevesebb mint száz ilyen végrehajtásról rendelkeznek.

A munkaexternátusban az elítélt a végrehajtási intézeten kívül dolgozik, a pihenő- és szabadidejét azonban az intézetben tölti. A normál végrehajtással ellentétben az elítélt a munkaidő alatt nem csupán kivételesen, hanem elvileg is az intézeti épületen kívül tartózkodik. A munkaexternátusban (amelyet „fél-szabadságnak” neveztek korábban) az elítélt – mint egy „normál munkaválla-

ló” – intézeten kívüli munkaadónál dolgozik. A munkahelyre vezető utat – oda és vissza – az elítélt egyénileg és felügyelet nélkül teszi meg.

A lakó- és munkaexternátusban az elítélt a végrehajtási intézeten kívül dolgozik, de továbbra is a végrehajtási hatóság kontrollja alatt áll. A szabadságvesztés tehát paradox módon térbeli mozgásszabadság korlátozása nélküli, és ezen végrehajtási forma a feltételes vagy a végleges szabadon bocsátás előtti rövid időre jöhet szóba.

Az elektromos házi őrizet a legfiatalabb svájci végrehajtási forma, amelyet a Btk. 2002. évi revíziója még nem vett figyelembe. 2003-tól kísérletként került több kantonban bevezetésre az elítélt kifejezett hozzájárulását feltételezve és az elítélt lakásában. Alkalmazási területe vagy a 12 hónapnál rövidebb szabadságvesztésre, vagy közvetlenül a feltételes szabadságra bocsátás előtti legfeljebb 12 hónapi periódusra korlátozódik.

Baechtold professzor több tanulmánya és ez a tankönyv is foglalkozik svájci végrehajtási specialitásokkal. Ezek közül egyet emelnék ki, nevezetesen azt, hogy az összes svájci végrehajtási intézetben tartózkodó elítélti állományon belül a külföldi nemzetiségű elítélti arány folyamatosan növekszik. 1974-ben ez az arány még 18% volt, 1984-ben már 32%, majd 1998-ban 54%. A legutóbbi adat 2008-ra vonatkozik, amikor a külföldi elítéltek arány már kereken 70% volt. Szintén érdekesség, hogy a külföldi elítélteken belül 1/3-ra csökkent a nyugat-európai országokból származó elítéltek aránya, míg jelentősen nőtt az afrikai és a balkáni államokból (az egykori Jugoszlávia államai, Albánia) származó külföldi elítélteké.

A svájci végrehajtási specialitások, érdekességek további részletezése helyett kiemelném *Baechtold* professzor könyvének harmadik részét, amelyben a szabadságelvonás jelentőségéről és a végrehajtási perspektívákról szól. E részből idéznék több gondolatot.

Baechtold megítélése szerint a büntetések és az intézkedések végrehajtásának alakulása/fejlődése nem „objektíve” felismerhető törvényszerűségeket követ, hanem társadalompolitikai megállapítások eredménye. A büntetőjogi szabadságelvonás jövőbeni jelentősége és kialakítása tehát elvileg nem előrelátható, hanem a büntetőjognak tulajdonított funkcióktól; az állami kriminálpolitikai céloktól és feladatoktól és ezzel a társadalompolitikai környezetben bekövetkező fejlődéstől függ.

A büntetőjogi szabadságelvonás kialakítása döntően a büntetőjogi jogkövetkezmények össz/egész rendszerében történő elhelyezésétől függ.

Ami a szabadságelvonás jelentőségét illeti, Svájcban a szabadságvesztés a XX. század kezdetén még domináló helyét a század végére elvesztette. Hasonló fejlődés más európai államokban is megfigyelhető.

Ez az alternatív szankciók bevezetésének, különösen a felfüggesztett/feltételes szabadságvesztés „klasszikus” alternatív következményeinek az eredménye, és messze csekélyebb mértékben a diverziós szabályozásoknak, a büntetés alóli mentesülés előfeltételei bővítésének, továbbá a rövid tartamú szabadságvesztés alternatívájának, mint a közérdekű munka bevezetésének a következménye. A szabadságvesztés-büntetés ezzel reziduális, ún. maradék szankció lett a nyugat- és közép-európai térségben.

Ez a fejlődés a XX. század utolsó harmada óta megfelel az elméletben messzemenően hangoztatott követelésnek, hogy a büntetőjogi szabadságelvonás csupán ultima ratio-ként alkalmazható. Az ENSZ és az Európa Tanács egyezményei is ezt a posztulátumot nyomatékosan megerősítik.

A törvényhozói realitás és a praxis az utóbbi évtizedek folyamán ezen elképzelések mögött maradt, azaz a fogvatartotti népesség alakulását ez nem befolyásolta. Prominens kivételként mindig Finnországot szokás említeni, ahol a ráta 1950-től 1998-ig 72%-kal csökkent (még 2008 legelején is a finneknél csupán 64 volt a fogvatartotti ráta). A fogvatartotti ráta növekedése a magasabb bűnözési mutatókkal igazából nem magyarázható. *Baechtold* nyomatékosan kiemeli, hogy a nemzetközi összehasonlító elemzések sokkal inkább azt igazolják, miszerint a magas fogvatartotti ráta a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenség magas mértékével korrelál, van kölcsönös összefüggésben. Ezek a megállapítások egyértelművé teszik, hogy önmagában az ultima ratio elvi követelménye a szabadságvesztés-büntetés tényleges visszaszorulását más, enyhébb, rövidebb tartamú reakcióformák javára nem garantálja. Fontos kérdések ide kapcsolódóan, hogy a lakosság részéről megfigyelhető-e a punitív szemlélet, a szigorúság-pártiság, a média oldaláról ennek a túllihégetése, illetve a politikai döntéshozók ehhez kapcsolódó túlértékelő magatartása.

Ezért teljesen nyitott marad, hogy a zárt végrehajtás a közepes súlyú deliktumok nem közvetlenül veszélyes bűnelkövetői köre esetében is az integratív és hatékonyabb ambuláns szankciók javára visszaszorítható-e. Több általános megfontolás ezt nemlegesnek tekinti. Erre az elkövetői körre ambuláns büntetés-végrehajtást javasol *Baechtold*, a büntetés tartama során a bv. intézeti elhelyezés helyébe az elítéltet jelentősen hátrányos beavatkozások sorával lehetne terhelni, pl. útlelvel bevonása, jelentkezési kötelezettség a tartózkodást illetően, pártfogó felügyelet alá helyezés utasításokkal, közérdekű munkával és más személyes teljesítés előírásával. A szerző szerint nincs ok annak feltételezésére, hogy az ilyen büntetés a zárt végrehajtáshoz képest – annak generál- és speciálpreventív hatása tekintetében – alulmaradna.

Baechtold megítélése szerint valószínűsíthetően a jövőben is a végrehajtás finanszírozásában további takarékoság várható.

Ezt feltételezve két elvi választási lehetőség marad: egyrésztől vagy a végrehajtásra szánt ráfordítások az elvileg változatlan fogvatartotti populáció mellett leépülnek, aminek következményeként számolni kell a minőségi teljesítmény leépülésével a végrehajtásban és a büntetésből elbocsátottak visszaesésének emelkedésével. Másrésztől pedig a végrehajtás tartalmilag elvileg változatlan teljesítményei kvantitatíve igencsak csökkent fogvatartotti populációt eredményeznek – ami a rendelkezésre álló tapasztalati/tudományos ismeretek szerint negatív következmény nélkül a közbiztonságra átültethető. A minőségi teljesítmény-leépülés mellett az a tény szól, hogy ez politikailag könnyebben kommunikálható, a másikat kriminálpreventív érdekek támasztják alá.

Mindkét scenárió a végrehajtásért felelősök számára egyébként különös kockázatokkal kapcsolódik össze. A ráfordítások redukciója minőségi teljesítmény-leépüléssel vagy a fogvatartotti népesség csökkentésével jár. Mindkét esetben várható az, hogy a végrehajtás teljesítmény-mérlege a visszaesés kritériumához mérve rosszabbodik. Amíg a minőségi teljesítmény leépülése közvetlenül magasabb visszaesési kockázattal jár, addig a fogvatartotti populáció csökkentése csupán azon elkövetőket tartaná szabadságelvonásban, akik különösen rossz kriminálprognózist mutatnak.

Az európai végrehajtási standard, a kriminálpreventív, integrációra irányuló és jogállamilag garantált végrehajtás primátusának erősítése a XX. század második felében az európai térségben megvalósult. A közép- és kelet-európai államok a nyugat-európai fejlődéshez képest még jelentősen le vannak maradva. Ugyanakkor Svájcban sem hiánytalanul és teljesen konzekvens módon érvényesül az elvileg elismert végrehajtási standard. A svájci Btk. 2002. évi revíziójával ténylegesen jelentősen megjavult/javított törvényi alapok nem kielégítőek. Kiegészítésként ehhez további megelőző faktorok tudatos és konzekvens alkalmazása szükséges. Ide tartoznak a megfelelő képzés és az operacionizált végrehajtási, valamint értékelési és ellenőrzési mechanizmusok. Végül megjegyzendő, hogy ez a standard megfelelő pénzügyi finanszírozás nélkül nem végrehajtható. A végrehajtási politikát tehát nem csupán tartalmi szempontok határozzák meg, hanem közvetve a pénzügyi elosztás is vezérli. Ezért Svájc számára elvileg a preventív, az integrációra irányuló és a jogállamilag garantált végrehajtás bár középtávon aligha veszélyeztetett, de semmiképp sem tekinthető minden időkre biztosítottnak.

Baechtold professzor a jövőt illetően az európai végrehajtási standard mellett két egymással ellentétes választási lehetőséget vázol fel a végrehajtási stratégiát illetően:

- a részben USA-ban képviselt exkludáló/kizáró vagy ellenség-büntető-jogi elveken kialakított végrehajtást, vagy
- a jogbéke helyreállítását célzó, jóvátétel-orientált végrehajtást, mint pl. Kanadában és Új-Zélandon.

Mindkét említett opciónál általános kriminálpolitikai koncepcióról van szó a büntetendő magatartás reakciójához, de ezek a szabadságelvonó szankciók végrehajtására is hatással vannak.

Az exkludáló stratégia a szabadságelvonás területén azt jelenti, hogy a szabadságelvonás révén az elítéltet következetesen kizárják a társadalomból, és annak tartama alatt potenciális büntettesként az „ártalmatlanná kell tenni” elvet érvényesítik. A stratégia a végrehajtási feltételek kialakítása szempontjából azt jelenti, hogy az elítéltnak különösen kemény/szigorú végrehajtási mindennapokban van része. Az elítéltek megalázására irányuló személyiségjogi beavatkozások nem csupán elrettentőek, hanem az elítélteknek a szabadságelvonást demonstratív is az állami végrehajtási apparátussal szembeni vereségként kell megtapasztalniuk. Ebben a stratégiában az elítélt messzemenően az állami megbüntetés megalázott tárgya, csak vereségének az alávetéssel történő elismerése esetén lehet igénye a társadalmi elfogadásra.

Ezen stratégiának az európai térségben a belátható jövőben talán nincs komoly esélye, nem csupán azért, mert preventív tekintetben nincs bizonyíték a hatékonyságára, hanem mert az a meghonosodott végrehajtási tradíciónak elmentmond. Továbbá az e stratégia mögött álló emberkép aligha képviselhető európai viszonylatban.

A biztonsági őrizetről több országban, így Svájcban vagy Németországban is lefolytatott vita és ennek szabályozása világossá teszi, hogy az európai államok semmiképp sem immunisak, nem védettek teljes mértékben. A különösen veszélyes fogvatartottak körébe tartozónak sorolhatók azok, akiket a társadalom ellenségeiként címkéznek/címkézhetnek (ide tartozhatnak a különösen veszélyes őrizetes fogvatartottak, a terroristák, a veszélyes szexuál-büntettek).

Ezáltal eleve nem kizárt, hogy az exkludáló stratégia a büntettek ezen csoportjai számára szelektíve átvételre kerülhet. (Ha belegondolunk, Magyarország büntetőjoga és végrehajtása sem mentes egyes exkludáló elemektől, mint pl. az életfogytig tartó szabadságvesztésnek, különösen pedig ennek tényleges változatának a szabályozása és gyakorlati végrehajtása, vagy a bünszervezetben, avagy különös és többszörös visszaesőként történő elkövetés és ezek büntetése, illetve az „erőszakos többszörös visszaeső” kategória bevezetése és szigorú büntetése).

A resztoratív, jóvátételi stratégia a végrehajtás számára azt jelenti, hogy az elítélt a szabadságelvonás során konzekvensen a bűncselekménye által okozott kár/hátrány felelőse. A szabadságelvonás ideje nem a társadalomból való kizárást szolgálja, hanem az elítéltet abba a helyzetbe akarja hozni, hogy a károsító magatartását felismerje, elismerje, és lehetőség szerint az általa okozott kárt, amiért felelős, a lehető legjobban jóvátegye, elhárítsa. Ennek megfelelően az elítélt a végrehajtásban felelős szereplő.

A börtönügy iránt érdeklődő olvasóknak csak ajánlani tudom Andrea *Baechtold* jól áttekinthető, informatív, gondolatébresztő és tanulságos büntetés-végrehajtási művét.